

АЮУЛГҮЙ БАЙДЛЫН СЕКТОРЫН ШИНЭЧЛЭЛ БА ТҮҮНД ТАВИХ ПАРЛАМЕНТЫН ХЯНАЛТ

*“Ардчилсан нийгэм ба тагнуулын байгууллага” эрдэм
шинжилгээний хурал, Тагнуулын академи,*

Илтгэгч: Д-р Г. Алтан - Оч, ахлах референт, УИХ -ын
Судалгааны төв, altanoch@parliament.mn

2011.09.29

Домог

Аюулгүй байдлын бодлого нь зохих мэдлэгтэй, мөн түргэн гүйцэтгэх чадвартай тул гүйцэтгэх засаглалын ‘үндсэн’ үүрэг мөн гэсэн өргөн дэлгэр тархсан ойлголт байдаг. Аюулгүй байдлын талаарх засгийн газрын хамгийн чухал үүрэг хариуцлага болох дайнд оролцох, олон улсын энхийн үйл ажиллагаанд цэрэг илгээх, олон улсын гэрээ хэлэлцээр хийх, батлан хамгаалахын төсвийг нэмэгдүүлэх зэргийг гүйцэтгэх засаглал шийдвэрлэдэг.

Эдгээр шийдвэрийг гаргах нь парламентад огт хамааралгүй гэсэн мугуйд ойлголт байсаар байна. Парламентыг аюулгүй байдлын асуудалд тохиромж муутай байгууллага (институц) гэх үзэл их тархсан байдаг. Яагаад гэвэл, шийдвэр гаргах хугацаа ихэнхдээ урт, мөн хангалттай мэргэшлийн туршлага байхгүй, мэдээлэлд бүрэн дүүрэн хандах боломжгүй гэж үздэгтэй холбоотой. Гэсэн ч энэ нь буруу ойлголт юм³⁵.

Ардчилал хөгжсөн орнуудад дайны үе ч бай энхийн цагийн алинд ч парламент нь аюулгүй байдлын асуудалд голлох үүргийг гүйцэтгэсээр ирсэнийг түүх нотолно. Ромын бүгд найрамдах улс, XVI зууны үеийн Нидерландын БНУ, дэлхийн II дайны үеийн Их британи улсад, Персийн булангийн II дайны цөмрөлтийн үед, бүр байлдааны үйл ажиллагаа ид явагдаж байх үед ч бөмбөрцөг даяар улс орнуудын парламентад аюулгүй байдлын бодлого болон түүний шинэчлэлийн талаар мэтгэлцэж, шийдвэрт нөлөөлж, хяналт тавьж байсан.

Энэхүү бэсрэг судалгаанд, (а) яагаад парламент улстөр, эрхзүйн хэлэлцэх асуудлынхаа дараалалд аюулгүй байдлын секторын шинэчлэлийг дээгүүр байршуулах ёстой болон (б) яагаад парламентийн гишүүд аюулгүй байдлын секторын шинэчлэл, түүний бодлогод хяналт тавих ёстой талаарх гол үндэслэлийг тодорхойлохыг зорив. Ингээд аюулгүй байдлын сектор (АБС)-ын шинэ үзэл баримтлалд эхлээд анхаарлаа хандуулъя.

Аюулгүй байдлын секторын шинэчлэл гэж юу вэ?

‘Аюулгүй байдлын секторын шинэчлэл’ (АБСШ) гэдэг нь харьцангуй шинэ боловч тодорхой бус үзэл баримтлал юм. Аюулгүй байдал судлал дахь ‘батлан хамгаалахын шинэчлэл’ гэдгийг орлох болоод байгаа энэхүү ойлголт нь үүсээд буй аюулгүй байдлын шинэ орчинд асуудлыг авч үзэх бодлогын үзэл баримтлал юм.

Өнөөдрийн аюулгүй байдлын аюул занал нь батлан хамгаалахын хариу цохилт шаардахуйц зөвхөн цэргийн халдлагаас хальж терроризм, иргэний дайн, зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, хил дамнуулан хууль бусаар хүн наймаалах, галт зэвсэг, цаашилбал үй олноор устгах зэвсэг түгээн дэлгэрүүлэх зэрэг цэргийн бус шинжтэй болсон. Эдгээр шинэ нөхцөл байдал нь бүх улсын Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах байгууллагууд нэгдмэл саналтайгаар хамтран ажиллахыг шаардаж байна.

Аюулгүй байдлын секторт ‘хүч хэрэглэх буюу хүч хэрэглэхийг тушаах, хүч хэрэглэхээр

заналхийлэх хуулиар олгогдсон эрх бүхий аливаа төрийн байгууллагыг хамруулна⁴³. Эдгээрт цэрэг (арми, усан цэрэг, агаарын хүчин), тагнуул, хил хамгаалах болон хагас цэрэгжүүлсэн байгууллагууд бүгд багтана.

Аюулгүй байдлын секторын шинэчлэлийн зорилго нь 'дэвжин дээшилсэн, баттай тогтсон, системтэй байх угтвар нөхцөл хангагдсан ардчилсан хяналт шалгалтын үндсэн дээр системтэй хариуцлагын тогтолцоо (тайлагнах чанар), ил тод (тунгалаг) байдал бий болгоход' оршино⁴⁴. Хариуцлагын тогтолцоо, ил тод байдлыг илүүтэй тодотгосноор АБСШ-ийг хүний эрх, ардчилал болон хуулинд захирагдах ёсыг бат тууштай эрхэмлэсэн шинж бүхий сайн засаглалын хөтөлбөрийн хүрээнд хамруулах болно.

Нөгөөтээгүүр шинэчлэл явагдаагүй АБС-т доорх шинжүүд илэрдэг. Үүнд:

- Ил тод байдал дутмаг, ялангуяа, зэвсгийн наймааны секторт авлига цэцэглэсэн;
- Улсын эдийн засгийг эрсдэлд оруулахуйц нүсэр их төсөв бүхий хэтэрхий том зохион байгуулалт;
- Огт оргүй буюу сулхан хуулийн бааз суурийн улмаас хуулинд захирагдах ёс дутмаг;
- Мэргэжлийн чадавхи (профессионализм) дутмаг: бэлтгэл сургуулилт муутай анги нэгтгэл, сонирхогчийн байдал (аматеризм), гавьяа зүтгэлийн оронд хамаатан садны байдлаар тусгай ажилтныг сонгон шалгаруулах болон цол ахиулах явдал;
- Дотогшоогоо харсан хүнд суртал, эрсдлээс зайлсхийсэн, өөрчлөлтийг эсэргүүцэгч болон аюулгүй байдлын шинэ аюул, сорилтод нийцэхгүй зохион байгуулалтын бүтэц;
- Улстөрийн дайснаа мөрдөн мөшгих зэргээр тагнуулын байгууллагыг дотоодын тагнан турших зорилгоор ашиглаж аюулгүй байдлын байгууллагыг улстөржүүлэх, урвуулан ашиглах, мөн хагас цэрэгжүүлсэн байгууллагыг улстөрийн дайснаа айлган сүрдүүлэх буюу дарахад ашиглах;
- Мэргэжлийн чадавхи, цол хэргэм, албан тушаал ахих боломж дутмаг, цалин хөлс багатай буюу тэд нийгэмдээ нэр хүнд муутай зэргээс хамаарч хүсэл эрмэлзэлгүй (мотивацгүй) болж сэтгэлээр унасан (хөрсөн сэтгэлтэй) офицер, байлдагчид;
- Цэрэг татлагыг дэмий цаг нөгцөөсөн явдал болгосон, бие бүрэлдэхүүний тоог нэмэгдүүлэхийн тулд цэрэг татлагыг буруугаар ашиглах, шинэ цэргүүдийг хуаранд 'мартах';

Шинэчлээгүй АБС-ыг 'муу засаглалтай' жишиж болох юм. Муу засаглалын шинж гэвэл: дур зоргоор шийдвэр гаргах, хариуцлагагүй хүнд суртал, дагаж мөрддөггүй эсвэл шударга бус эрхзүйн систем, гүйцэтгэх эрх мэдлийг буруугаар ашиглах, олон нийтийн амьдралд иргэний нийгэм оролцохгүй байх болон авлига өргөн дэлгэр тархсан байх явдал юм⁴⁵.

Аюулгүй байдлын секторын шинэчлэлийн зайлшгүй байдал

⁴³ Hans Born and Philipp Fluri, *Relevance of Parliamentary Oversight for Security Sector Reform*, DCAF, Geneva, 2003

⁴⁴ Hans Born, Philipp Fluri, Anders Johnsson, *Handbook for Parliamentarians No.5, Parliamentary Oversight of the Security Sector: Principles, Mechanisms and Practices*, IPU/DCAF, Geneva/Belgrade, 2003

⁴⁵ Үгсийн тайлбар толь дахь 'АБСШ'-ийн тодорхойлолт: Hans Born, Philipp Fluri, Simon Lunn, *NATO-PA Vademecum*, Geneva/Brussels, 2003

АБСШ-ийн мөн чанар, цар хүрээнээс хамаарч шинэчлэлийг ядаж дөрвөн учир шалтгааны улмаас явуулах шаардлагатай байна.

Сөргөлдөөнөөс урьдчилан сэргийлэх, тогтвортой байдалд чиглэсэн дэвшил

Шинэчлэгдээгүй АБС нь сөргөлдөөнөөс урьдчилан сэргийлэх чадваргүй байдаг бөгөөд заримдаа зовлон шаналал, ядуурлыг улам нэмэгдүүлэх хүчирхийлсэн мөргөлдөөнд ч хүргэдэг⁴⁶. Сөргөлдөөний бүсэд ажилладаг ТББ (Төрийн бус байгууллага)-уудын тайлангаас үзэхэд, энх тайван орших болон тогтвортой байдалд саад тотгор учруулдаг гол хүчин зүйл бол АБС-ын буруутай үйл ажиллагаа байдаг:

Иргэдийн аюулгүй байдлыг хангахаар ажиллаж байгаа аюулгүй байдлын ажилтан нь хуулийн дагуу, ардчилсан хариуцлагатай байх үүрэг хүлээж ажиллахгүй бол үүсээд байгаа зөрчилдөөнөөс урьдчилан сэргийлэх чадваргүй байдаг бөгөөд харин ч бүр хүчирхийллийн эх үүсвэр болдог⁴⁷.

Нөгөө талаар үр дүнтэй АБСШ нь ардчилсан хяналтын дор үр дүнтэй, үр ашигтай байдлаар аюулгүй байдлыг хангах утгаар дотоод болон гадаад тогтвортой байдлыг бий болгоход нөлөөлж чадна⁴⁸. АБСШ нь тогтворгүй байдалд хүргэдэг хүчин зүйлийг арилгаснаар дотоод тогтвортой байдлыг хангана, жишээлбэл, иргэн-цэргийн харилцаа. Ил тод байдалтай, ардчилсан хяналттай АБС-ийг бүс нутгийн хүрээнд итгэл найдвар оршихын хэмжүүр гэж үздэг тул гадаад тогтвортой байдлыг хангана. Иймээс АБСШ нь ардчилал, эдийн засгийн хөгжлийн суурь болох тогтвортой байдлыг бий болгоход дэмжлэг үзүүлдэг юм.

Эдийн засгийн тулхтай хөгжилд оруулах хувь нэмэр

Шинэчлэгдээгүй АБС нь тогтворгүй байдал, аюултай байдалд хүргэдэг учир хөрөнгө оруулалтын таатай орчинг бий болгодоггүй. Нөгөөтээгүүр авлигад идэгдсэн АБС нь улсын эдийн засагт саад тотгор учруулах нь дамжиггүй. АБСШ нь шинээр тоног төхөөрөмжинд хөрөнгө оруулах, тусгай ажилтнуудын мэргэжлийг дээшлүүлэх, сургах, тэднийг дотоодын хөдөлмөрийн зах зээлтэй өрсөлдөхүйц цалин хөлсөөр хангах зэрэг олон үзүүлэлтээс шалтгаалан хямд хийгдэхгүй гэдэг нь ойлгомжтой. Гэвч эдийн засгийн тулхтай хөгжилд түлхэц өгсөнөөр урт удаан хугацааны туршид зардлаа нөхөж үр дүнгээ өгөх нь зайлшгүй.

Мэргэшүүлэх: Найдвартай, үнэнч тусгай ажилтнуудын корпус бий болгох

АБС-ын байгууллага нь ардчилсан сонгуулиар гарч ирсэн улстөрийн удирдагчдын нэрийн өмнөөс төрийн монополь хүчирхийллийг хэрэгжүүлдэг учир мэргэжлийн ажиллах хүчинтэй байх нь маш чухал юм. Хүчний байгууллага гэдгээрээ төрийн бусад байгууллагуудаас ялгаатай.

Мэргэжлийн чадавхи нь өөрт оногдсон үүрэг, дээрээс өгсөн даалгаврыг биелүүлэх чадвартай, динамиктай түргэн өөрчлөгдөж буй аюулгүй байдлын шинэ орчны нөхцөлд аюулгүй байдлыг хангах үйлсэд үнэнчээр өөрийгөө зориулан зүтгэхэд хөтөлнө. Мэргэжлийн чадавхи гэдэг нь офицерууд мөн урьдчилан таамаглахуйц, сахилга баттай байхыг хэлнэ. Мэргэжлийн чадавхи үгүй бол, сахилга бат, гүйцэтгэлийн чанар дутсанаас өгсөн үүрэг даалгавар нь хэрхэн биелэх талаар цэргийн улстөрийн удирдлагын баталгаа алдагдаж

⁴⁶ The World Bank, Governance: The WB's Experience, World Bank, Washington DC, 1994

⁴⁷ Department for International Development, *Understanding and Supporting Security Sector Reform*, Stairway Communications DFID, London, 2002

⁴⁸ Damian Lilly, Robin Luckham, Michael von Tangen Page, *A Goal Oriented Approach to Governance and Security Sector Reform*, International Alert, London, 2002

ардчилсан хяналт утга учраа алдахад хүрнэ. Тусгай ажилтнууд эрхэлсэн ажилдаа эзэн болж байна гэдэгт улстөрийн удирдагчид итгэлтэй байх явдлыг мэргэжлийн чадавхи дамаа илэрхийлдэг юм.

Аюулгүй байдлыг ардчилах

Эцэст нь, АБСШ нь түүнийг хуулийн дагуух улстөрийн байгууллагын харьяан дор оруулж, түүний эрх мэдлийн хүрээг тодорхойлох, мөн хязгаарлах замаар хууль эрхзүйн орчныг бүрдүүлж өгсөнөөрөө ардчиллыг улам сайжруулдаг юм. Засгийн дээд эрх ард түмний мэдэлд байх хууль эрхзүйн орчин бүрдүүлэхийг шилжиж буй орнуудад ардчилсан үйл явц амжилттай өрнөх гарааны цэг буюу босго-шугам гэж үзэхэд болно.

Зарчмын хувьд, хууль эрхзүйн орчин хоёр суурь багана дээр тулгуурлаж байдаг, нэг нь хариуцлагын тогтолцоо; нөгөө нь ил тод байдал. Улстөрийн удирдлага, аюулгүй байдлын байгууллагын хоорондын харилцааг аюулгүй байдлыг ардчилах эдгээр хоёр чухал хос үзэл баримтлалын дагуу зохицуулах нь зүйтэй.

Хяналтыг ардчилах: Парламентийг оролцуулах зайлшгүй байдал

АБС-ын байгууллагууд нь хоёр нүүртэй байгууллагын шинжтэй байдаг. Нэгтээгүүр, хууль, журам сахиулах, үндэсний эрх ашиг, иргэний эрхийг хамгаалах замаар функциональ хэрэгцээг хангах шаардлагатай. АБС-ын бүх байгууллагууд өөрт оногдсон үүрэг даалгаврыг биелүүлэхэд бэлтгэгдсэн, мөн бэлэн байгаагаа харуулах ёстой. Нөгөөтээгүүр, нийгмийн хэм хэмжээ, ардчилал, хууль эрхзүйн стандартыг хангах шаардлагатай. Бүх АБС-ын байгууллагууд хуулийн хүрээнд, ардчилсан хууль ёсны улстөрийн удирдагчдын өмнө хариуцлага хүлээж ажиллах ёстой.

Засгийн бүхэрх ард түмний мэдэлд байх ардчилсан засаглал бүхий нийгэмд парламент амин чухал үүрэг рольтой. Парламентыг татан оролцуулсанаар, парламентэд мэтгэлцсэнээр иргэний хяналт нь сая ардчилсан хяналт болдог юм. АБ-ын тухай мэтгэлцээн өрнүүлэх замаар ард түмний эрэлт хэрэгцээ, санаа зовоож буй асуудалд дуу хоолойгоо нийлүүлэх боломж бүрдэнэ. Үнэндээ парламентийн оролцоо нь ард түмний хяналт уу, ардчилсан хяналт уу, эсвэл сайн засаглал уу, ардчилсан засаглал уу гэдгийг ялгаж өгдөг. Ингэж ялгавартай авч үзэх нь чухал ач холбогдолтой.

Ард түмний хяналт нь урьдчилсан нөхцөл мөн боловч ардчилсан хяналт тавих нөхцөлд хангалттай биш юм. Үүнийг бид ХХ зууны авторитарь дэглэмүүдээс суралцаж болно.

Жишээ нь, Хитлер, Сталин нар цэргийн дээр ард түмний төгс хяналтыг бий болгож чадсан боловч тэдний хяналтын байдлыг ардчилсан нийгэмд яаж ч хэрэглэх боломжгүй юм. Ийм учраас АБС-ын хяналтын ардчилсан элементийг баттай оршиход парламент чухал үүрэгтэй билээ.

АБ-ын бодлого болон АБСШ-д парламентийг татан оролцуулах нь нэн чухал болохыг илтгэсэн ядаж таван шалтгаан байна⁴⁹.

Авторитарь дэглэмээс урьдчилан сэргийлэхэд ардчиллын түшиг тулгуур

Засгийн бүх эрх ард түмний төлөөлөгчдийн мэдэлд байх ардчилсан нийгэмд төрийн ямар ч сектор түүний хяналтаас гадуур байх ёсгүй юм. АБС-ыг, тэр тусмаа цэргээ хяналтандаа аваагүй парламент бүхий улсыг хамгийн сайнаар бодвол, ардчилал бүрэн

⁴⁹ Timothy Edmunds, Defining Security Sector Reform, Proceedings of the DCAF/IISS Conference, Geneva, 2001

тогтоогүй буюу ардчилах шатандаа яваа гэж үзнэ.

Америкийн нэр хүндтэй эрдэмтэн Роберт А. Даал 'улстөрд байнга тулгардаг хамгийн суурь асуудал бол авторитарь дэглэм тогтохоос зайлсхийх явдал' гэжээ. АБС нь аливаа улсад амин чухал үүрэг биелүүлдэг учир гүйцэтгэх засаглалын эрх мэдлийг сөрөн тэнцүүлэх хяналт шалгалт, тэнцвэржүүлэлтийн тогтолцоо шаардлагатай. Тиймээс гүйцэтгэх засаглал буюу ерөнхийлөгчийн эрх мэдлийг хязгаарлах замаар АБС-т парламентын зүгээс хяналт тавих нь улсын хэмжээнд эрх мэдлийг хуваарилах маш чухал элемент юм.

Төлөөлөхгүй л бол татвар байхгүй

Орчин үед гүйцэтгэх засаглалыг хянах парламентын хамгийн чухал механизм бол төсөв юм. Баруун европт анхны чуулган хуралдаж эхэлсэн тэр л цагаас хойш бодлогын асуудлаар 'Төлөөлөхгүй л бол татвар байхгүй' гэсэн нэгэн хэллэг парламентад тогтсон юм. АБС-ын байгууллагууд нь улсын төсвийн томоохон хэсгийг зарцуулдаг учир парламентын зүгээс улсын хомсхон уг эх үүсвэрийг хэр үр дүнтэй болон үр ашигтай ашиглаж байгаа эсэхэд мониторинг хийх зайлшгүй шаардлагатай.

Аюулгүй байдлын асуудлаар эрхзүйн үзүүлэлт бий болгох

Практикт, гүйцэтгэх засаглал аюулгүй байдлын холбогдолтой хууль эрхзүйн актын төслийг боловсруулдаг. Гэсэн ч парламентын гишүүд нь дээрх хуулийн төслүүдийг шүүн хэлэлцэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Шаардлагатай бол парламентын гишүүд төсөлд өөрчлөлт оруулах замаар аюулгүй байдлын шинэ үзэл санаа хуулинд тусгалаа сайн олох нөхцлийг хангадаг. Түүнчлэн хуулийн акт зүгээр цаасан дээр үлдэх биш, харин түүнийг бүрэн дүүрэн мөрдүүлэх нь парламентын үүрэг юм.

Ард түмэнтэй холбох гүүр

Гүйцэтгэх засаглал аюулгүй байдлын асуудлаар иргэд ямар ойлголттой явааг бүрэн мэдэхгүй байх талтай. Парламентын гишүүд нь олон нийттэй байнга холбоотой байдаг тул тэдний үзэл бодлыг маш сайн ойлгосон байдаг. Иймээс парламентын гишүүд нь иргэдийн үзэл бодлыг парламентад гаргаж тавих, улмаар аюулгүй байдлын талаарх хууль болон бодлогод тусгуулах чадвартай. Ард түмнийг төлөөлөх энэхүү үүргийнхээ ачаар парламентын гишүүд нь АБ-ын бодлого болон АБСШ-ын талаар засгийн газраар ардчилсан хууль ёсонд нийлцүүлэн аливаа шийдвэр гаргуулах цор ганц боломжийг бүрдүүлж өгдөг.

Аюулгүй байдал ба эрх чөлөөг тэнцвэржүүлэх

Хүйтэн дайн дуусгавар болсоноор аюулгүй байдлын байгууллагууд (АББ) аюулгүй байдлын шинэ орчинтой нүүр тулсан билээ. Задран унаж буй улс гүрнүүд, терроризм, үй олноор хөнөөх зэвсгийг хяналтгүйгээр дэлгэрүүлэх, улстөрийн заналхийлэл, зохион байгуулалттай гэмт хэрэг зэргээс өнөөдрийн аюулгүй байдлын аюул заналыг харж болно. Ялангуяа, 9-р сарын 11-ний дараагаар терроризмын эсрэг олон шинэ хууль эрхзүйн актууд гарч, холбогдох арга хэмжээнүүдийг авлаа.

Харин АББ-ууд ардчиллын зарчмаар харин зөв сонголт хийх нь чухал юм. Ийм учраас, нэгдүгээрт, 'өмнөх дайныг генералууд бэлдээгүй юм' гэдэг шиг шинээр үүсээд байгаа аюулгүй байдлын орчинд нийцсэн хэрэгцээ шаардлагыг АББ-ууд хангах баталгааг парламентууд гаргах ёстой. Хоёрдугаарт, АББ-ын шинээр гаргаж буй дүрэм журмууд, тэдний үйл ажиллагаа нь үндсэн хууль, олон улсын хүмүүнлэгийн болон хүний эрхийн хууль тогтоомжид баттай нийцэж буйд парламентууд ямагт хяналт тавьж ажиллах ёстой.

Аюулгүй байдлын секторт парламентын зүгээс хяналт тавихад тулгарах бэрхшээл

АБС-т тавих парламентын хяналт мэдээжийн хэрнээ, дээр дүрсэлсэнчлэн, олон оронд харилцан адилгүй хэрэгжиж байна. Ардчилал хөгжсөн болон ардчилах шатандаа байгаа олон оронд парламент нь ноцтой сорилтуудтай тулгараад байна:

- ✓ Нууцлалын тухай хууль нь АБС-ын ил тод байдалд саад тотгор учруулж болзошгүй. Ялангуяа, ардчилал дөнгөж хөгжиж буй орнууд болон байнгын дотоодын хямралтай орнуудад мэдээллийн эрх чөлөөний хууль байхгүйгээс нууцлалын хууль нь АБС-т тавих парламентын хяналтыг хязгаарлах буюу бүр үгүйсгэж болох юм.
- ✓ АБС нь маш нарийн салбар тул зэвсгийн наймаа, галт зэвсгийн хяналт, цэргийн анги, нэгтгэлийн бэлэн байдал/бэлтгэлтэй байдал зэрэг бүх ээдрээтэй зүйлд парламентийн зүгээс хяналт тавих шаардлагатай. Парламентын гишүүн бүр эдгээр асуудлаар хангалттай мэдлэг, туршлага байдаггүйгээс үр дүнтэй байж чаддаггүй. Парламентын гишүүд нь цаг зав муутайгаас гадна дотоод, гадаадын мэргэжлийн эх сурвалжид хандах боломж дутмаг байдаг тул дээрх бүх асуудлыг судлах, боловсруулах боломж тун бага байдаг.
- ✓ Олон улсын аюулгүй байдлын өргөн дэлгэр хамтын ажиллагаа нь тухайн нэг улсын аюулгүй байдлын бодлогын ил тод байдал, ардчилсан зүй тогтолд нөлөөлсөнөөр парламентыг процессын гадна орхиход хүргэх болно. Ийм учраас парламент нь олон улсын тавцны мэтгэлцээн болон шийдвэрт санал оруулах, оролцох, дүгнэх боломжоор хангагдсан байх нь маш чухал юм.

Парламентын хяналт нь ардчилал, аюулгүй байдлын аль алины ашиг сонирхолд нийцнэ гэдгийг цэргээс авахуулаад, иргэний нийгэм, гүйцэтгэх болон ардчилсан засаглал хүртэлх бүх оролцогч байгууллагуудад ойлгуулах явдал л харин хамгийн ноцтой сорилт байж магадгүй юм.

Практик

Ингээд АБС-ын нэг салбар болох тагнуулын албанд парламентын зүгээс хяналт тавьж эхэлсэн зарим орнуудын туршлагыг жишээ болгон авч үзье⁵⁰. АНУ-1974, Канад-1984, Их Британи-(1989) 1994, Аргентин-1992, Өмнөд Африк-1994, Өмнөд Солонгос-1994, Норвег-1995, Польш улсад 1995 онд тус тус хууль гарч, тагнуулын байгууллагад парламентын зүгээс хяналт тавьдаг болжээ.

Эдгээр найман оронд янз бүрийн улстөрийн системтэй (парламентын ба ерөнхийлөгчийн ардчилал), ардчилал янз бүрийн шатанд хөгжсөн (“шинэ” ба “хуучин” ардчилал), нэг хэт том гүрэн, газарзүйн хувьд бага ба дунд хэмжээний газар нутагтай, янз бүрийн тивд (хойд ба латин америк, европ, африк, болон ази) орших улсууд багтсан байна. Харин эдгээр улсуудыг нэгтгэж байгаа зүйл гэвэл, бүгд ардчилсан орон, тэдгээрийн парламент нь тагнуулын байгууллагын үйл ажиллагаандаа хяналт тавих хороотой, тагнуулын байгууллага нь өөрөө зохих хууль тогтоомжийн үндсэн дээр ажлаа явуулдаг болно.

Дээрхээс үзэхэд, тагнуулын байгууллагад хяналт тавих парламентын хороонууд ердөө сүүлийн 20 жилд л үндсэндээ байгуулагдсан байна. Энэ нь шинээр ардчилах замд орсон улс ч бай, хуучин ардчилалтай ч бай ялгаагүй тагнуулын байгууллагын хяналтыг саяхнаас л “парламентжуулсан” гэдгийг харуулж байна.

Олон оронд тагнуулын байгууллагатай холбогдох гутамшигт явдал илчлэгдэж, олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр ихээр цацагдсаны дараагаас энэ процесс эхэлсэн байдаг.

⁵⁰ Hans Born, Between Efficiency and Legitimacy: Democratic Accountability of the Military in the US, France, Sweden and Switzerland, DCAF Working Papers No.102, Geneva

Баруун европын хэд хэдэн улсад Европын хүний эрхийн шүүхээс гаргасан “хувийн өмч болон хувийн амьдралд халдахад хүний эрхийг зөрчиж болзошгүй тул хуулиар олгогдсон эрхтэй байвал зохино” гэсэн шийдвэр нь тагнуулын байгууллагад парламентын хяналт тогтооход түлхэц болсон байдаг.

